KUL NESIMI

Hayatı ve Şiirleri

KUL NESIMI

Edebiyat tarihimiz, tasavvuf sairi olarak yalniz bir Nesimi tanir. O da Bagdatli Nesimi'dir. Oysa, conklerden topladigimiz yuze yakin siiri bulunan baska bir Nesimi daha var. Iste, bu kitapta konu olan ikinci Nesimi'dir. Ikisini birbirinden ayirmak icin konumuz olana Kul Nesimi diyecegiz.

Bugune degin Kul Nesimi'nin siirlerinden pek azi ele gecmis, onlar da Bagdatli Nesimi'nin sanilmisti. Hece ile yazilanlari bile onun yeni siirleri olacagi dusuncesine yol acmisti. Ilk olarak Sadettin Nuzhet, Bektasi Siirleri adli eserinde yeni bir sair karsisinda oldugumuza isaret etmis, sairin hayati hakkinda bilgi vermeden alti siirini yayinlamisti.

Ad benzerligi dolayisiyla ve her iki sairin Hurufi olmasi karisikliga yol acmissa da dilleri cok ayridir. Bundan baska Kul Nesimi'nin ayri kisi oldugunu gosteren belgelre vardir. Bunlari siralamadan once Bagdatli sairin kisaca hayatinin bilinmesinde fayda vardir.

Bagdatli Nesimi'nin olumu, kendi halifesi Refii'nin Besaretname adli eserinde bildirildigine gore 1404'tur. Hallac-i Mansur gibi o da "enel hak" (ben Tanri'yim) dedigi icin derisi yuzulmustu. Bu yuzden Alevi-Bektasiler'le varlik birliginin ileri taraftarlari ve mumessilleri olan Bayrami Melamiler'i, Mevleviler'in Sems kolu denen ve Melamilik'ler

Bektasilik'e pek yaklasan, hatta onlarla kaynasan Mevleviler ve diger tarikatlar icinde Alevilik'i ve Melamet'i benimsemis kimseler tarafindan, olumunu muteakkip buyuk bir sehit taninmis ve Mansur oglu Huseyn-el-Hallac'in ikincisi olmustur. Agizdan agiza, buyukten kucuge devreden menkabeler, asagi yukari bir Nesimi destani meydana getirmistir.

Bu menkabeler ve sairin sanatindaki basarisi yuzyillar boyunca Turk ve oteki Islam edebiyatinda derin izler birakmistir.

Konumuz olan Nesimi'ye gelince, onun onyedinci yuzyilda yasadigini gosteren kuvvetli belgelre yeteri kadar vardir. Bir siirinde Kul Nesimi soyle diyor:

Ikiyuz altmisdort yildan sonra
Bu nazmile bunu ettim ben izhar.

Bu siirin tamaminda Hurufilik'in kurallariyla birlikte kendinden de soz acan Kul Nesimi yukaridaki beyitte Bagdatli Nesimi'nin olum yilini ve tuttugu yolu soylemek ister. Buna gore, Bagdatli Nesimi'nin olum yilina 264 katinca 1668 bulunur. Bu siiri olgunluk caginda soyledigi kabul edilirse, onun 17. yuzyil baslarinda dogdugunu dusunmek yersiz olmaz.

Kul Nesimi'nin siirlerine en eski olarak yine bu yuzyil icinde yazildigi kesin olarak bilinen conklerde rastlanilmaktadir. Bundan baska sairin dilinin ozelligini bu yuzyildan oteye goturmeye de imkan yoktur. Dili tam anlamiyla 17. yuzyil divan ve halk edebiyati sairlerinin dilidir.

Bunlardan baska kendi caginda yasamis sairlerin Kul Nesimi'ye benzekleri (nazire) de var.

Kisaca yukarda gosterdigimiz sebeplerlerden oturu Kul Nesimi 17. yuzyilda yasamis bir sairdir. Bu yuzyilin tarih olaylariyla Nesimi'nin siirlerindeki bazi sozlerin karsilastirilmasindan hayatini az cok ogrenmek mumkun olmaktadir. Bilindigi gibi 17. yuzyilin birinci yarisi hep Iran'la yapilan savaslarla gecer. Iran Bagdat'i alir. Osmanli ordusu birkac basarisiz sefere katilir. Sonunda 4. Murat 1636'da geri alir. 16. yuzyildan beri Yavuz ile Sah Ismail arasinda baslayan ugras bir yuzyildan cok surer. Bu arada Osmanli topraklarindaki Kizilbas-Aleviler Iran'a yardimci bazi durumlar yaratirlar. Bu yuzden ezilirler, yuzbinlerce kisinin baslari ucar. Fakat, yine de alttan alta, gizli veya acik, her ayaklanmaya katilirlar. Bu katilmalar Celali ayaklanmalarinda da kendini gosterir. 17. yuzyil boyunca surer. Bu islerde tarikat sairlerinin her bakimdan onemli etkileri oldugunu kendi eserlerinden oldugu gibi baska yerlerden ve mesela tezkerelerden ogreniyoruz. Bunlardan Pir Sultan Abdal ve Kul Nesimi'nin cagdasi ve ayni maceralara karisan Alioglu, Dedemoglu gibi sairleri de taniyoruz.

Kul Nesimi boyle bir ayaklanmaya katilmistir. Bunu bir manzumesinde soyle anlatir:

Mehdi-i zaman ede zuhur kalmaya perde
Yezit olan kirsa gerek tig u teberde

Nesimi, Sah'in mehdin okur sam u seherde.

Buna gore Iran Sahi'nin "Mehdi-i zaman" olarak ortaya cikmasini, "yezit"leri, yani Osmanlilar'i kirmasini dilemektedir. Ayrica Sah'la ilgisini ortaya koyan bir manzumesinde:

Erenler Sah'tan gelurler
Ali derler pirimize
Imamlarin kullariyuz
Munkir irmez sirrimiza

ve baska siirlerinde gorulen izlerden Iran Sahlari yanini tuttugu acikca belli oluyor. Bundan baska Osmanli Devleti'nin Iran ile olan savaslari sirasindaki ayaklanmalardan izler tasiyan manzumeleri de gorulmektedir. Osmanli tarihcileri genel olarak bu gibi ayaklanmalari yazmadiklari icin yalniz manzumelerden sonuclara varmak gerekmektedir. Kisa ve eksik olmakla birlikte bunlar oldukca aydinlaticidir. Bir manzumesinde, basindan siyasi bir yargilama gectigini anlamak zor degildir:

Mahkemede sual sordu kadilar
Kitaplari orta yere kodular
Sen bu ilmi kimden aldin dediler
Ustamdan almisam, pirden gelurem.

Bundan anliyoruz ki Kul Nesimi de siyasal olaylara ve ayaklanmalara karismis, hic olmazsa perde arkasindan birseyler yapmistir. Bu yuzden yakalanarak yargilanmistir. Alioglu ve Dedemoglu'nun da birer siirlerinde ayni dortlugu buluruz. Hatta onlar isi biraz daha acarlar:

Pirim Aligolu, Bozdogan'dan gel oldu
Gordum mursidim, muskulum halloldu
Kilavuzum Sah Merdan Ali oldu
Ozume gonderdim kendi kusumu.

*

Ihlas kusagini kusandik bele
Her nereye varsam mursidim bile
Kisinin basina yazilan gele
Su dostun yoluna koydum basimi

*

Dedemoglu, yardim eyle duskune
Sen mursitsin secilmeyen muskule
Sah Merdan sahip-zamanin askina
Aman murvet Sah'im Ali gel yetis.

Yine 17. yuzyilinda yasayan Dervis Ali adindaki sairin de boyle olaylara katildigini gosteren siirlerinden birkac parca:

Bizi Sah'a kurban etti Azrail

*

Etimi pare pare ettiler

*

Dervis Ali'yim, kanim na-hak dokme
El ne derse desun sen ana bakma
Sah'im yurumedikce posttan cikma
Oniki imamlar kurbaniyiz biz.

Bu Dervis Ali'nin Alioglu oldugunu sanirim. S. Nuzhet de sairin 17. yuzyilda yasadigini soyluyor.

Dervis Ali, Alioglu olmasa bile bu yuzyilda Iran ile Osmanli Devleti arasindaki siyasi gerginlik dolayisiyla Anadolu'da bazi ayaklanmalar oldugu ve cesitli tarikat erlerinin Sah icin calistiklarini biliyoruz. Sairin boyle bir ayaklanma sonunda ele gecirilip sorguya cekildigi, etinin parca parca edildigi, yani cok eziyet edildigi, Azrail dedigi Osmanli Padisahi tarafindan Sah'a kurban edildigi, yani agir cezalara carptirildigi, bundan sonra Sah, Osmanli ulkesine yurumedikce ortaya atilmamalarini yavsiye ettigi, tarikat ve Oniki Imam yolunda cok sikintilara dusuldugu anlasiliyor.

Ulkucu bir sair olan Nesimi de boyle olaylara karismis, kendini bu yola feda etmis gorunuyor:

Canim erenlere kurban
Serim meydanda meydanda
Ikrarim ezelden kadim
Canim meydanda meydanda

Gercek olan olur gani
Gani olan olur veli
Nesimi'yem yuzun beni
Derim meydanda meydanda

derken taraftarlarinin bir yenilgiye ugradigini soyle anlatir:

Muhib mursidine uydu
Arif olan hisse duydu
Munafiklar nice kiydi
Tig cektiler pirimize.

Kul Nesimi, sanatla ulkuculugu birlikte yuruten bir kisi olarak gorunuyor.

Sairin ilk adinin Ali oldugu bir manzumesindeki su dortlukten anlasiliyor:

Mahlasim Nesimi, ismim Ali'dir
Bu carh donmektedir, sanmam halidir
sukur kalbim iman ile doludur
Curm'i isyanimiz bleden beri.

Kitaba almakta fayda gormedigimiz elliye yakin yazdigi mani icinde ikisi
soyu ve buyuk dedesi hakkinda bilgi vermektedir:

Sukur Hakk'a iyd olur
Katarimiz mezid olur
Ceddim Said Emre'dir
Neslinde said olur

*

Nesimi'ye al oldu
Sanma acep hal oldu

Ceddi bir abdal idi
Kendi de abdal oldu.

Burada sairin buyuk dedesi oldugunu ogrendigimiz Said Emre, 14. yuzyilda yasamis olup, Yunus Emre'nin en eski izleyicileridendir. Sait Emre'nin Haci Bektas ve Haci Bektas'in halifelerinden Hacim Sultan'a da yetismis oldugunu bildiren siirleri vardir. Haci Bektas Veli Velayetname'sinde kendisinden uzun boylu soz edilen Molla Sadettin, bu Said Emre'dir. kendisi Aksaraylidir. Haci Bektas Veli'nin Arapca "Makalat"ini Turkce'ye cevirmis, bilgin ve sair bir kisidir. Said Emre'nin simdiye degin ele gecen ondokuz parca yayinlanmistir. (bkz. Abdulbaki Golpinarli, Yunus - Hayati)

Soyunu kendisinden ogrendigimiz Kul Nesimi, goruluyor ki eski ve kulturlu bir aileye baglidir. Bu yuzden olacak, iyi bir ogrenim gormus, soyunun bagli oldugu Bektasilik yoluna girmis, ayrica Hurufilik'te de cagdaslarindan cok ileri gitmistir.

Sair mahlasini Bagdatli Nesimi'ye olan ic yakinligi dolyisiyla almistir. Nitekim, Kul Nesimi de oteki gibi Hurufilik yolunu tutmustur. Bu yonu pek cok manzumesinde kendini acikca gosterir. Bu yuzden Seyyit Nesimi'yi ornek alarak o da derisinin yuzulmesini ister, Ondan bahsederken ikisinin adlari birlesir. Ornek olarak bazi parcalarini asagiya aliyorum:

Ehl-i iman islerin sol demde inkar ettiler
Cun Nesimi'yi Halep sehrinde berdar ettiler
Oyle kim cevr eyleyup zulm ile hakki bastirdilar
Ahsen-i takvimi gor kim nice inkar ettiler
Kufr edup imana gelmez, gelmege ar ettiler
Hak bana emreyledi soyle deyuben soyledim
Sozlerim destan edup alemde destan ettiler
Bileyuben bicaklarin cunku canima kiydilar
Sag iken ben asiki gor nice bimar ettiler
Soydular cikardilar tenimden cun derimi
Yas edup gokte melekler cumlesi zar ettiler
Ey Nesimi vasil oldun Halik-i Rahman'a sen
Cennet-ul me'vayi buldun, yerin gulzar ettiler

*

Kureysiler boyle tevil duzduler
Basmaga Ayatelkursi yazdilar

Kendi fetvam ile derim yuzduler
Halep sehri derler sardan gelurem.

*

Cun Nesimi gordu isminin Nesimi ismini
Sidkile Kur'an der kim kevn-i mahfuzundadir

Nesimi ayni zamanda Bektasi'dir. Hallac ve Seyyit Nesimi'nin oldurulmelerinden sonra Hurufiler Irak'ta siddetli bir kovusturmaya ugramislar, bundan kurtulmak icin Anadolu'ya kacmislardir. Boylece Hurufi dervisleri Bektasilik'e kendi inanislarini soktular. Nesimi'de, baska

Bektasi sairlerinden cok Hurufilik gorulur. Siirleri icinde bunu gosteren
pek cogu var, onun icin burada bir dortlugu ornek veriyoruz:

Biz tarik-i Bektasi'yiz, zikrederiz Hakk'i biz
Bizdedir Sah-i Velayet sirlari hep bizdedir
Pirimiz Hunkar Haci Bektas Veli, kuluyam Nesimi
Etmeyiz cahile minnet, Al-i Sultan bizdedir.

Nesimi ayni zamanda hem Haydari, hem de Caferi oldugunu bildirir. Iki ornek:

Ben ol sadik kulam ki Caferi'yem
Hakikat soylerem ben Haydari'yem

*

Ve ger munkir sorarsa soyle ey dil
Ki mezhep icre bizler Caferi'yuz.

Nesimi'de ali sevgisi son kertededir. Bunu pek cok manzumelerinde acikca
gormekteyiz. Birkac ornek:

Ali evvel, Ali ahir
Ali batin, Ali zahir
Ali'dir her ise kadir
Ali'dir yar ile mihman
Ali vahid, Ali ahed
Ali dindir, Ali iman

*

Haydar'in evladini kim can u dilden medheder
Kalbi doldu nur ile kim mevc-i deryalar gibi
Ey Nesimi bir gonulde hubb-i Haydar olmasa
Anda canlar calinur guya kilisalar gibi

*

Hak katinda alemin mahbub-i Rahman'dir Ali
Evliyalar serveri hem Sah-i Merdan'dir Ali
Ey Nesimi "Men aref" sirrin bilendir ademi
Ademin hem suretinde harf-i Kuran'dir Ali.

Nesimi hakkinda tezkerelerde ve baska eserlerde hicbir bilgiye
rastlanmiyor. Onun icin hayati ve inanislari hakkindaki bilgiyi ancak
siirlerinden anlamak mumkun oldu. Tabii bu da cok eksiktir. Ne yazik ki
tezkereciler Nesimi gibi hukumetin istemedigi olaylara ve yollara girmis
kisileri soz konusu etmemislerdir. Yeni belgeler ve siirler bulununcaya
kadar bu degerli sair hakkinda soylediklerimizden baskasini elde etmek
mumkun degildir.

Cahit Oztelli'nin KUL NESIMI adli kitabindan.

SIIRLERI

YÂR BENİMDİR KİME NE

Ben yitirdim, ben ararim yâr benimdir kime ne
Gah giderim öz bağıma gül dererim kime ne
Gah giderim medreseye ders okurum Hak için
Gah giderim medreseye dem çekerim kime ne

Kelb rakip haram diyormuş şarabın bir katresine
Saki doldur ben içerim günah benim kime ne
Ben mekamet gömleğini deldim, taktım eğnime
Ar-u namus şişesini taşa çaldım kime ne

Ah Yezid seccadeni al yürü mescid yoluna
Pir eşiği benim kabem kıblegahım kime ne
Gah çıkarım gökyüzüne hükmeder kaftan kafa
Gah inerim yeryüzüne yâr severim kime ne

Kelb rakip böyle diyormuş güzel sevmek pek günah
Ben severim sevdiğimi, günah benim kime ne
Nesimi'ye sordular, yârin ile hoş musun
Hoş olayım hoş olmayım o yâr benim kime ne

CANIM ERENLERE KURBAN

Canım erenlere kurban

Serim meydanda meydanda
İkrarım ezelden kadim
Canım meydanda meydanda

Yanarım yoktur dumanım
Gönlümde yoktur gümanım
Al malım bağışla canım
Varım meydanda meydanda

Kellem koltuğuma aldım
Kan ettim kapuna geldim
Ettiğime pişman oldum
Darım meydanda meydanda

Münkir rakipten kaçın
Müminim hülle don biçin
Ben bülbülüm bir gül için
Zarım meydanda meydanda

Gerçek olan olur gani
Gani olan olur veli
Nesimi'yem yüzün beni
Derim meydanda meydanda

SORMA MEZHEBİMİZİ

Sorma be birader mezhebimizi
Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır
Çağırma meclis-i riyaya bizi
Biz şerbet bilmeyiz dolumuz vardır

Biz müftü bilmeyiz fetva bilmeyiz
Kıl ü kal bilmeyiz ifta bilmeyiz
Hakikat bağında hata bilmeyiz
Şah-ı Merdan gibi ulumuz vardır

Bizlerden bekleme zühd ü ibadet
Tutmuşuz evvelden rah-ı selamet
Tevalla olmaktır bize alamet
Sanma ki sağımız solumuz vardır

Ey zahit surete tapma hakkı bul

Şah-ı velayete olmuşuz hep kul
Hakikat şehrinden geçer bize yol
Başka şey bilmeyiz Ali'miz vardır

Nesimi esrarı faş etme sakın
Ne bilsin ham ervah likasın hakkın
Hakk'ı bilmeyene Hak olmaz yakın
Bizim Hak katında elimiz vardır

YANDI YÜREK YÂR ELİNDEN

Yandı yürek yâr elinden
Bilmem yara ne edeyim
Takatım yok dosta varam
Çare bilmem ne edeyim

Bir yara dışardan olsa
Halk ona bir merhem çalar
Benim yaram içerdendir
Çare bilmem ne edeyim

İki hekim geldi üstüme
Biri dilli birisi lal
Dilliye cevap veremedim
Bilmem ki lala ne deyim

Nesimi'ye dediler ki
Derdine bir derman ara
Bize derman Hakk'tan ola
Çare bilmem ne edeyim

UYKUDAN UYANMIŞ ŞAHİN BAKIŞLIM

Uykudan uyanmış şahin bakışlım
Dedim sarhoş musun söyledi yok yok
Ak ellerin elvan elvan kınalım
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok

Dedim ne gülersin dedi nazımdır
Dedim kaşın mıdır dedi gözümdür
Dedim ay mı doğdu dedi yüzümdür
Dedim ver öpeyim söyledi yok yok

Dedim aydınlık var dedi aynımda
Dedim günahım çok dedi boynumda
Dedim meh-tab nedir dedi koynumda
Dedim ki göreyim söyledi yok yok

Dedim vatanın mı dedi ilimdir
Dedim bülbül müdür dedi dilimdir
Dedim Nesimi Şah dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yok yok

Yaptığımız Kabe'dir

Yaptığımız Kabe'dir
Yıktığımız kilise
Şu bizim seyranımız
Bir seyrana benzemez

Süleymanlar içinde
Ali bir Süleyman'dır
Süleymanlar bildiler
Süleyman'a benzemez

Abdesimiz katlanmak
Namazımız sabretmek
Biz bir oruç tutarız
Ramazana benzemez

Kitabımızda kıl var
Dağlar kadar görünür
Bir bir âyet okuruz
Bir Kur`an'a benzemez